

Laky Teréz és a magyar gazdaságszociológia hagyománya

Lengyel György

BME, Bp. 2026 04 24

Az alábbiakban röviden vázolom a gazdaságyszociológia hagyományának, s annak a szellemi közegnek néhány vonását, amibe a 100 éve született Laky Teréz munkássága illeszkedik.

Gazdaságyszociológián értve itt a gazdasági szervezetekre, szereplőkre, intézményekre vonatkozó szociológiai ismereteket.

Elsősorban a szerző gazdasági szervezettel, vezetéssel, vállalkozókkal foglalkozó kutatásaira térek ki, mivel a munkaerőpiaccal más előadások foglalkoznak.

Laky Teréz (1926–2005)

1963-tól a KSH-nál dolgozott félállású szociológusként

1973-tól a KSH Gazdaságkutató Intézet tudományos főmunkatársa

1982-től a Munkaügyi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, majd igazgatója.

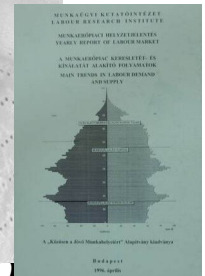
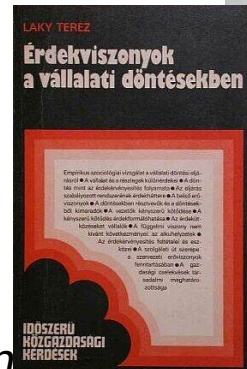
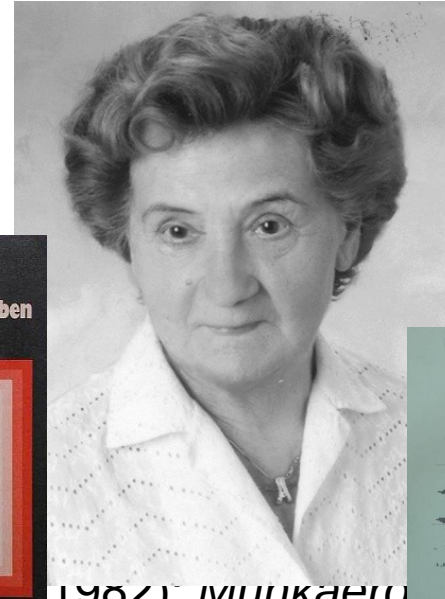
Főbb kutatási területei:

- számítógép a gazdasági szervezetben

- vállalati érdekviszonyok, vezetők

- kis-és középvállalkozások

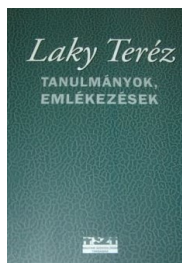
- munkaerőpiac, atipikus foglalkoztatás

F.m.: *Érdekviszonyok a vállalati döntésekben* (KSH, Bp., 1982), *Munkaerőpiac helyzetjelentés* (társszerző: Lakatos Judit, KJMA, Bp., 1996)

Források: <https://szociologia.hu/> MTA200; <https://static.hlt.bme.hu/laky/teri.htm>

Czakó et al. (szerk.) *Laky Teréz. Tanulmányok, emlékezések.* (MSZT, Bp. 2008)

Gazdaságszociológiai előzmények

Az „elmélet nélkül” hagyománya:

Leopold Lajos,
Braun Róbert,
Erdei Ferenc,
Rézler Gyula.

Kétféle elméletfelfogás:

- elmélet mint világnézet és átfogó világmagyarázat
(Marx, Comte, Spencer, Tarde) vs.
- társadalmi jelenségek módszeres magyarázata
(Durkheim, Weber)

A hagyomány

Leopold Lajos (1879-1948)

Braun Róbert (1879-1937)

Adatok a vidéki munkásság életéhez.

— Marosvásárhely szervezett munkássága. —

mult év őszén egy szociális református kurzus volt papok és tanítók számára. Az egyik előadást végig hallgattam, melyet egy teológiai tanár tartott. Tagadhatatlan, hogy formailag kiváló volt az előadás; tartalmát illetőleg azonban meg kell vallani, hogy ritkán volt alkalmam kevésbé alapos előadást hallani a társadalmi kérdékről. Nemesak az elméleti tudás nagy hiánya által tűnt ki, hanem a munkások életmódjában és körülményeiben való járatlanságával is.

A vidéki élet örömeit ecsetelte a főváros romlottságával szemben. Hogy milyen boldog a paraszt, mert kevésbé beéri, vadászsa a vadat és halássza a halat (mintha vadászati és halászati kihágás nem is volna a világon), felesége pedig szővi ruháját. Ez az idilli állapot azonban nem sokáig tart, mert megjelenik a vigéc: ez csinál minden bajt. Ő terjeszti el az anyagi és erkölcsi romlást a vidéken, de a fővárosban is. Mert feleségének annyi pénzt ad, mint amennyi kell, ez pedig elrontja a cselédeket. Ime, itt a társadalmi kérdés genezise. Pedig mekkora az anyagi romlás a fővárosban is. Tudják-e önök uraim, hogy mi az az ágyrajrás? kérdezte ekkor pátosszal a szónok. Úgy látszik, hogy senki sem tudta, mert senki sem felelt a kérdésre. Pedig mekkora lett volna a meglepetés, ha valaki fölvilágosította volna a hallgatóságot, hogy az előadás színhelyétől néhány száz lépésre tömegesen élnek emberek, akik ágyrajásznak.

Azért hozom föl ezt a példát, hogy egyrészt kitűnjék, hogy a progresszív hagyományokkal bíró református egyház lelki és szellemi

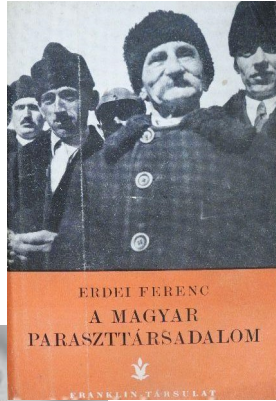
513

34

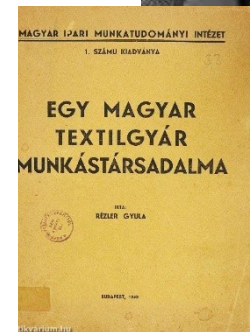
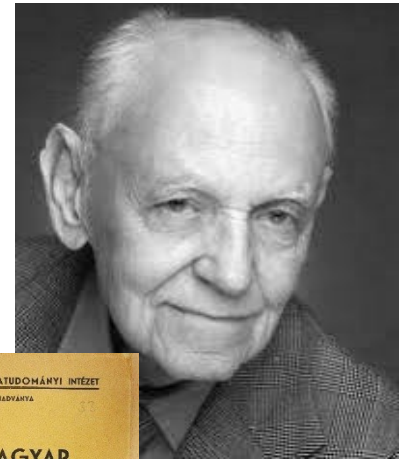
A hagyomány (folyt.)

Gyula (1901-1971)

Erdi Ferenc (1910-1971)

Rézler

A gazdaságszociológiai hagyomány közös elemei:

- Problémaorientált közelítés
- Szociális érzékenység
- Társadalmi relevancia
- Immanens kritika
- Elmélet mint módszeres magyarázat
- Mikro és makro jelenségek közötti kapcsolat keresése
- Induktív logika
- Feltáró jelleg
- Empirikus alapozás:
 - Elsődleges (megfigyelés, interjú) és
 - Másodlagos (statisztikai, hivatali adatok)

Laky Teréz munkássága és a szellemi közeg

- Mikor 1968 táján Laky Teréz a számítógépek gazdasági szervezetekre gyakorolt hatását kutatta még alig félszáz számítógép működött az országban.
- A szerző 42 vállalati esettanulmányra támaszkodva összegezte tapasztalatait.
- Megkülönböztette a környezeti és a szervezeti feltételeket.
- Megállapította, hogy az ösztönzés többnyire környezeti, s a szervezeten belül partikuláris egységek érdekeivel állt összhangban.
- Míg kezdetben a technológia az alkalmazotti rutinmunkát érintette, s üzemegységekre korlátozódott, négy évvel később az információáramlás a szervezetek
 - recentralizációjával járt, s
 - érdemi befolyást gyakorolt a vezetői munkakörökre is.

Három évtizeddel később Vámos Tibor felkérésére vizsgálat indult az információs technológia társadalmi hatásainak feltérképezésére.

- Ezek ekkor már túlnőttek a gazdasági szervezetek keretein, a társadalom egészét érintették, az innovációs S-görbe alsó szakaszában.
- Már ekkor is első- és másodfajú digitális szakadékok mutatkoztak: tehát nem csupán a hozzáférés tekintetében, hanem abban is, hogy mire használták az internetet.
- A gazdasági szervezetekre vonatkozóan pedig a vizsgálatok azt mutatták, hogy 2000-ben ezek alig több mint fele rendelkezett internet-hozzáféréssel, s a cégen belüli intranet legalább olyan fontos volt a biztonságérzet szempontjából mint a vezető képzettsége.

Laky Teréz munkássága és a szellemi közeg (folyt.)

Laky Teréz figyelmének egyik kielemezt területa volt a kisvállalkozás, a 80-as években több fontos tanulmányt szentelt ennek a témának.

E tanulmányok közös eleme volt a *mítoszokkal* és hamis várakozásokkal való leszámolás. Fokozat- és mozaiktipológiákban írta le a gazdasági szereplők jellemző típusait: többletmunka-értékesítő, kisiparos, kisvállalkozó.

Hivatali statisztikák és közvéleménykutatási adatok alapján rámutatott
-a többletmunka-értékesítő típus elterjedtségére,
-a vállalkozásokhoz kapcsolódó pozitív társadalmi várakozásokra, s
-azokra a gazdaságpolitikai okokra amelyek gátolták a vállalkozások elterjedését.

A recentralizáció rejtett mechanizmusainak külön tanulmányt szentelt. Többen megemlékeztek arról, hogy támogató, de szigorú kritikusa volt munkatársainak, s a szakmának. Az MVA vezetőjeként így járt el Vajda Ágnes, Kuczi Tibor és mások kutatásai esetében is. E kutatások egyebek közt azt a paradox eredményt is felszínre hozták, hogy a 90-es évek derekán a kényszervállalkozások nagyobb eséllyel maradtak fent mint a piaci ötleten alapulók.

A kényszervállalkozások témájából Laky Teréz a Replikában egy külön blokkot is szerkesztett 1993-ban.

Laky Teréz munkássága és a szellemi közeg (folyt.)

A szervezeti érdekviszonyok és a vezetés kérdése már Laky Teréz korai, hetvenes évekbeli munkásságában is felbukkan. 112 vállalati vezetővel készült interjúra támaszkodva azt a kérdést boncolgatta, hogy milyen összefüggés van a vállalati stratégiai döntések és a vezető személyes karriermotivációja között.

Itt is fokozattipológiákkal dolgozott, megkülönböztetve
-az aktív kezdeményezők, támogatók, közömbösök és
-a zárt, szűk, közepesen és teljesen nyitott pályaképek
típusait (a középső kettővel megelőlegezve a belső munkaerőpiac és a szakmai részpiac kategóriáit).

Adatai szerint a fejlesztési döntések aktív kezdeményezőinek négyötödös többsége a közepesen vagy teljesen nyitott pályaképpel rendelkezők közül került ki.

Az MSZT Gazdaságszociológia Szakosztálya Laky Teréz elnöksége idején számos vitát szervezett a gazdasági szereplők és magatartások témaköreiben.

Törekedett

- a friss kutatási eredmények megvitatására
- a társdiszciplínákban folyó kutatások megismerésére
- a nemzetközi szakmai kapcsolatok kiterjesztésére (Bolcic, Boudon, Burawoy, Coleman, Elster, Fenger, Haller, Henderson, Higley, Illner, Kalleberg, Kostova, Kusa, Lane, Lazic, Lianos, Machonin, Niznik, Portes, Radaev, Swedberg, Wasilewski, Wesolowski, Whitley)

A szellemi közeg

Transzformatív és tranzakcionális szemlélet

Transzformatív és tranzakcionális vezetői típusok (Burns), ezek jelentése és jelentősége.

A 70-90-es évek szellemi közegének sajátossága, hogy a transzformatív vezetés és a transzformatív beállítottságú szakértelmiség éppen a tranzakcionális gazdasági szereplői habitus implementálásában érdekelt.

A gazdaságszociológia és az empíriára fogékony társadalomtudomány ekkor középpontban álló kulcsfogalmai - a második gazdaság, a hiány, a tervalku, a béralku, a kényszerített innováció, a munkalassítás - a tranzakcionális elemek jelenlére és jelentőségére világítanak rá.

Laky Teréz és a gazdaságszociológia hagyománya

Laky Teréz munkásságára sok tekintetben illik az, amit a gazdaságszociológiai hagyományaként említhetünk:

- problémaorientált, immanens kritikai szemlélet, szociális érzékenység
- az elmélet módszeres magyarázatként való felfogása (Swedberg)
- a kutatások empirikus alapozása, kevert módszertan
- a habitus, a szakmai közélet iránti figyelem